

О. НЕДАВНЯ

РИМО-КАТОЛИЦИЗМ У КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНИХ ШУКАНЬ УКРАЇНЦІВ

Напередодні візиту в Україну Папи Івана Павла II особливо актуалізувалися дослідження, пов'язані з осмисленням місця Римо-Католицької Церкви у релігійному житті нашого суспільства. Яким був вектор її розвитку в Україні? Скільки католиків серед наших співвітчизників? Хто вони?

На 1 січня 2000 р. зареєстровано 840 громад Римо-Католицької Церкви (близько 4 % усіх зареєстрованих релігійних організацій) та 3350 громад Української Греко-Католицької Церкви (14 %). Втім, такий показник, як кількість громад, не може бути надійним матеріалом для пропорційного порівняння питомої ваги різних церков в Україні.

На нашу думку, в аналізі еволюції конфесійних уподобань українців правомірно використовувати певні зіставлення динаміки примноження громад, притому лише тих традиційних церков, які офіційно діяли на нашій території. Оскільки до середини 80-х років ХХ ст. греко-католики перебували у підпіллі, і тільки у 1988—1989 рр. почали реєстрацію фактично діючих своїх громад, то для порівняння з РКЦ візьмемо основні православні та протестантські конфесії. Динаміка їхнього розвитку протягом 1988—2000 років показана у таблиці.

Конфесія	Кількість громад		Зростання (+) або зменшення (—) кількості громад з 1988 р. по 2000 р.	Питома вага серед усіх зареєстрованих релігійних громад		Збільшення (+) або зменшення (—) питомої ваги з 1988 р. по 2000 р.
	1988 р.	2000 р.		1988 р.	2000 р.	
Римо-Католицька церква в Україні	102	840	+ у 8,2 раза	1,4 %	3,7 %	+ у 2,6 раза
УПЦ (Московського підпорядкування, Київський патріархат, Автокефальна)	3971	12163	+ у 3,1 раза	70 %	54 %	— у 0,7 раза
Протестантські церкви (баптисти, п'ятидесятники, адвентисти)	1466	3752	+ у 2,6 раза	26 %	17 %	— у 0,6 раза

З наведених даних очевидно, що так чи інакше найбільші православні і протестантські конфесії істотно поступаються за динамізмом розвитку перед Римо-Католицькою Церквою. РКЦ правомірно можна вважати християнською конфесією, яка найдинамічніше розвивається у незалежній Україні.

Звертаючись у пошуках причини цього явища до становища РКЦ в УРСР на початку перебудови, мусимо визнати, що ця Церква не сприймалася як дуже «перспективна», і її активний розвиток протягом 90-х років став несподіванкою. Водночас про діяльність греко-католиків відомо досить багато, їх історичні заслуги у збереженні української духовності, їхня активна масова участь у національно-визвольній боротьбі вже належно оцінені. Що ж до РКЦ, то на тлі досить інтенсивних аджорнаменту і модернізації католицизму в цілому у «вільному світі», а також визначної ролі у поваленні комунізму в наших найближчих західних сусідів, в Україні до другої половини 80-х років усе, пов'язане з нею, залишалося малознаним.

В УРСР Римо-Католицька Церква діяла легально, хоч і мала певні формальні і неформальні обмеження. У 1988 р. вона налічувала 102 громади — з 5689 усіх зареєстрованих релігійних громад. Однак, незважаючи на те, що радянська влада утискувала діяльність католиків не менше, ніж православних, РКЦ, порівняно з православною Церквою, більше вдалося утримати свій традиційний контингент, забезпечити розвиток відносно високого рівня релігійної культури віруючих. Католики і за часів атеїстичного режиму відзначалися порівняно великою заангажованістю у церковне життя. Вірність костелу не афішувалася, проте і не вельми приховувалася, зберігалася у «домашніх церквах». Атеїстична агітація серед католиків негласно вважалася фактично безнадійною справою. Таке помірковане самозбереження сприяло акумуляції того потенціалу, який незабаром швидко почав реалізовуватися за толерантних умов — у суверенній Україні. Приріст римо-католиків був поступальним, хоч і невеликим, але стабільним.

Я. Стоцький, наголошуючи, що національне відродження в Україні дало поштовх і до толеранції щодо Римо-Католицької Церкви і що в 1989—1990 рр. почалася реєстрація релігійних громад римо-католиків передусім серед польської національної меншини, визнає: на 1998 рік «кількісний потенціал із польської меншини в Україні себе вичерпав. Отож, ймовірно, збільшення кількості римо-католицьких громад в Україні можливе вже за рахунок «змішаних» польсько-українських та польсько-російських родин»¹. Отже, так чи інакше підкреслюється, що інтенсивне примноження римо-католицьких громад відбувається якщо не за рахунок, то принаймні стараннями польської (чи угорської) нацменшини.

Однак щорічний середній приріст кількісного складу громад РКЦ у другій половині 90-х років переконує, що навряд чи тільки за рахунок католиків-поляків та їхніх родичів і свояків відбувається примноження РКЦ.

Потребує корекції й аналогічний прогноз на майбутнє, а саме, що «парафії РКЦ збільшуватимуться не тільки за рахунок вірних римо-католиків польської чи угорської національностей, а й завдяки «змішаним» родинам, наприклад українсько-польським»². Адже нові «змішані» родини не множаться і не примножуватимуться у такій пропорції, як і шлюбні союзи серед українських громадян взагалі. До того ж сучасні українці, судячи з подій у лоні всіх церков і конфесій, не демонструють інфантильності у своїх пошуках духовного, релігійного, церковного шляху.

Загалом же такі пошуки характерні для українців, вони спостерігаються нині як серед частини «воцерковлених» наших співвітчизників, так і серед тих українців та представників інших національностей, які вже у другому—третьому поколіннях практично не брали участі у церковному житті будь-якої конфесії. Кількість досі «невоцерковлених» громадян України достеменно ще ніким не підрахована. Однак є підстави вважати, що вони становлять не менше половини населення держави, причому

їхня кількість стрімко збільшується у напрямку із заходу на схід. Саме з цієї категорії виходять «вільні пошуківці». Їх, не вихованих у будь-якій конфесійній традиції, мало обходять суперечки про канонічну територію, відродження обрядовості, та ще автентичної, яку вони не бачили й не чули. Ці люди, шукаючи свій Храм, вільнодумно порівнюють, оцінюють різні церкви, ігноруючи дорікання у відсутності безумовної респектації рідної віри, а то і звинувачення у зраді Церкви, обряду. Тож поки традиційні Церкви домовляються та полемізують про свої права на євангелізацію, а нові християнські течії та різні екзотичні релігії несуть їм своє бачення шляху до Бога, багато хто з цих потенційних неофітів шукає такий шлях для себе на власний розсуд. Взагалі рубіж II—III тисячоліть у світових масштабах характеризується поширенням «християнського вільнодумства». Вибір релігії і конфесії стає дедалі більш особистісним.

Проаналізована вище динаміка примноження громад Римо-Католицької Церкви свідчить, що за роки незалежності України, коли багато симпатиків українського православ'я та греко-католицизму сперечаються стосовно «якнайприроднішого» релігійного вибору української нації, чимало українців стають неофітами римо-католиками.

Які причини цього явища? У популярних публікаціях і в конфесійних дискусіях, а також в академічних працях, присвячених проблемам релігійно-церковного розвитку України, часто звучить гідна поваги турбота про національне самозбереження українців у рамках римо-католицької церковної традиції. Занепокоєння висловлюють і греко-католики, які дещо болісно реагують на випадки, коли українські неофіти обирають римо-католицьку, а не їхню конфесію.

Щоб підійти до розуміння цих процесів у релігійному житті нашого суспільства, варто придивитися до умов і чинників духовно-релігійних шукань в Україні кінця XX століття.

Насамперед нагадаємо, що до останніх років обсяг і характер інформації про різні Церкви не був однаковим. Так, відомості про УГКЦ поза Галичиною за радянських часів зводилися до викривальних статей у пресі, повідомлень про нові перемоги над «зрадниками народу», «фашистськими запроданцями» тощо. Звичайно, ідеологічний офіціоз не жалував і РКЦ, вдаючись до екскурсів в історію з викриттям інквізиції, процесів «проти науки», або ж критикуючи «клерикальний антикомунізм». Але залишався потужний опосередкований канал ознайомлення з РКЦ, недоступний для перекриття цензурою. Це великий масив плодів одухотвореної західним християнством (передусім католицизмом) культури, насамперед літератури європейських авторів. Звісно, мало хто піднімався до свідомої рефлексії, де б досягнення речників європейської цивілізації пов'язувалися з вихованням у певній духовній традиції (де ще й вирізнялася б оцінка католицьких її основ). Однак на інтуїтивному рівні цей зв'язок ймовірно фіксувався.

Водночас за радянських часів на тлі істотної атеїзації населення зменшилася його толеранція до православної Церкви, фактично поставленої на службу комуністичній владі. Протестантизм же був представлений в СРСР досить переконаними, але не надто переконливими у своїй агітації адептами, чий привабливі ідеали сімейних працелюбних і чесних людей затьмарювалися їхньою вимушено низькою освітою та сектантським способом життя. Серйозно зашкодило їм і очернення радянською пропагандою.

Отож в умовах розширення інформаційно го простору та відкриття реальної релігійної свободи набуті раніше обмежені і дещо романтизовані уявлення про католицизм могли актуалізуватися, розширитися й поглибитися. Адже — подобається це комусь чи ні — матеріалізована інформація про католицизм здебільшого була привабливою, професійно поданою, соціально спрямованою, його світські адепти поставали в основному як ревні,

добре релігійно обізнані, церковно активні та суспільно благополучні особистості, а священники мали високу кваліфікацію (чи не тому серед віруючих землян католиків найбільше?).

А що ж конкретно сучасні українські неофіти знаходять в цій церкві? Одні — богослов'я, що століттями не припиняло, а прискорювало свій розвиток; другі — інтелектуальну філософію; треті — практичне втілення дієвої соціальної доктрини: соціально спрямовану духовну працю і допомогу різним віковим, професійним категоріям віруючих; четверті — прозорий обряд та реально можливі і привабливі для сучасної людини духовні настанови; п'яті — можливість духовного виховання, цікавого дозвілля та гідного спілкування для себе і своїх дітей.

Сучасна Римо-Католицька Церква приваблює, зокрема, тим, що будує свою діяльність, орієнтуючись на духовні запити нинішніх віруючих. Вони ж бо хочуть розуміти все, що відбувається довкола, потребують проповіді, яка відзначається не тривалістю, а якістю та актуальністю, не опонує всім іншим каналам духотворчого навчання та інформування, а роз'яснює, стимулює духовну роботу. Як зазначає А. Колодний, «сьогоднішнього християнина вже не влаштовує просте бачення християнства. Він хоче знати його. Відтак лише схвалення заслуговує скорочення католицькою церквою літургійного часу. Православ'я, яке всіляко протриває цьому, зрештою перетвориться в омертвілу «літургійну» секту, що не матиме якогось зв'язку ні з нинішньою культурою, ні з історією. В наступному домінуватиме не обрядове, а зраціоналізоване християнство»³.

За роки незалежності України РКЦ розгорнула тут свій потенціал. Вона пропонує своїм вірним (і «пошуківцям») сучасні форми прилучення до божественного — зрозумілі, соціально адресні, локально адаптовані, спрямовані на розв'язання конкретних і актуальних для людей духовних проблем.

Це зримо виявляється у щоденній діяльності Церкви. Наприклад, у «дитячі» служби, котрі проходять, як правило, щонеділі, вносяться елементи гри, загадок: діти активно «співслужать», вони мають змогу засвоювати інформацію, адаптовану до особливостей їхнього сприйняття. Їх вчать не дивуватися чи боятися Бога, а розуміти Його, бути гідним «образом і подобою» Творця, отже, теж творити — своє духовне життя та навколишній духовний простір. На спеціальних службах для молоді через розмірковування над Святим Письмом порушуються злободенні для неї проблеми, молодим прищеплюється відповідальність як за їхню долю, так і за долю ближніх. Для дітей і молоді організуються всілякі тематичні зустрічі, диспути, гуртки.

Уже в недільних школах починається виховання у дітей відповідального ставлення до свого життя і життя близьких. Усі, хто бажає вінчатися, мають належно приготуватися у Церкві — прослухати спеціальний курс, можуть отримати індивідуальні консультації священника. В РКЦ поширюється рух за родину «Оаза нового життя». У його рамках реалізується всебічна програма виховання дітей, молоді, подружніх пар, для чого організуються спільні для батьків і дітей та окремі реколекції, щомісячні зустрічі у «Домашній Церкві», 15-денні літні табори. Учасники діляться досвідом успішного будівництва родинного вогнища та долання конфліктів, виховання малечі, консультуються у священників та сестер, врешті, зав'язують дружні контакти з одновірцями й однодумцями. Розв'язувати проблеми їм допомагають педагоги і медики.

Особливо конструктивне навантаження у поліконфесійній Україні має відкритість РКЦ для духовної скарбниці інших релігійно-церковних традицій. Обґрунтована й санкціонована найвищим католицьким авторитетом⁴, така відкритість стосується передусім

східнохристиянської спадщини. Так, у своєму Апостольському листі «Світло Сходу»⁵ Папа Іван Павло II підкреслив, що гідна шани стародавня традиція східних Церков є невід'ємною частиною спадщини Христової Церкви і католикам необхідно пізнати її, щоб збагачуватися нею. Практичні наслідки такої настанови може помітити кожен віруючий, зокрема увазі прихожан пропонується православна духовна література (починаючи від праць о. Олександра Меня) та преса.

На полицях кіосків при костелах чимало також наукових видань світських позаконфесійних авторів. Активна співпраця з науковцями — один з проявів модернізації Церкви. Церковні діячі беруть участь у конференціях світських науковців: релігієзнавців, медиків, лінгвістів — та у написанні колективних праць, запрошують світських учених на свої наукові заходи, а викладачів — у свої навчальні заклади. Прикладом плідного залучення світських науковців до організації навчального процесу може слугувати Вищий інститут релігійних наук святого Фоми Аквінського у Києві.

Керівництво цього навчального закладу підкреслює, що діяльність інституту спрямована на відродження християнської інтелігенції в Україні й ініціює різні заходи (семінари, творчі зустрічі), які організуються насамперед силами світських учених, викладачів, а також студентів.

Квінтесенцією модернізації РКЦ можна вважати її ставлення до нових технологій. Церква визнає позитивну роль багатьох досягнень науково-технічного прогресу в оптимізації життя людської спільноти. Однак вона висловлює своє принципове неприйняття таких технологій, котрі загрожують духовній ідентичності людини. Водночас РКЦ вважає не лише можливим, а й бажаним вплив на створення та експлуатацію нових винаходів у всіх сферах «земного господарства», зокрема прагне активно використовувати сучасні засоби комунікації, як от Інтернет (котрий навіть має тепер покровителя — св. Ісидора Севільського).

У столиці України 20 січня 2001 р. цій проблематиці було присвячено спеціальний семінар «У світлі соціального вчення церкви», організований Вищим інститутом релігійних наук святого Фоми Аквінського. Промовисто представляла відповідну позицію РКЦ назва семінару — «Інтернет для християн: виклик і вибір» — та його гасло — «Безбожний жадає ловити у сітку лихих, а у праведних корінь приносить плоди (Прип.12;12)». Методом «мозкового штурму» учасники — науковці, студенти, віруючі різних конфесій — визначили, що, власне, варто турбуватися не про моральність Інтернету, а про моральність в Інтернеті, про відповідальне користування цим потужним засобом комунікації, навчання, інформування. Майже всі зійшлися на тому, що християни просто зобов'язані робити Інтернет «територією Господа», тобто наповнювати його духовно конструктивною інформацією, активно використовувати для євангелізації, власного вдосконалення, гідного спілкування. Позицію організаторів семінару характеризували вже самі назви доповідей (скажімо, «Чим корисний Інтернет для християн?» Сергія Лукаша та «Електронні засоби євангелізації» Анни Авер'янової). Здобуті на семінарі знання його учасники відразу спробували застосувати на тренінгу, завданням якого було створення Web-сторінок «Християнський Центр освіти», «Наш мікрорайон», «Світський Чин», «Християнський гумор», «Благодійницька організація». Кожен з цих експромтів може стати основою реальних проєктів. До речі, на семінар з проблем Інтернету, як і на інші семінари і зустрічі інституту, запрошувались усі бажаючі.

Можливо, з погляду консерваторів модернізаційні зміни в Римо-Католицькій Церкві видаються сумнівними. Однак історія вже довела ефективність розвитку РКЦ. Церква налічує найбільше adeptів серед християн, у ній віруючих більше, ніж у будь-якій іншій

релігії. Її Голова є визнаним духовним авторитетом у сьогоднішньому світі. Тому не можна не погодитися з висновком, що «католицизм, як вагомий духовний рух сучасності і одна з найдинамічніших християнських конфесій, має великі підстави для домінування в релігійному житті XXI століття. Гарантом цього слугує не лише притаманний йому дух аджорнаменто, відсутність закостенілості, а й відкритість до різних культур, висока оцінка прагнень розуму до пізнання достовірних істин Христа, заохочення активної діяльності мирян, здолання лицемірства, яке виявляється у формальному виконанні обрядових дійств»⁶.

Справді, католицька церква, визнаючи здобутки сучасного світу, реалізуючи своє право критикувати його (і свої власні помилки), розширюючи свій духовний авторитет, об'єктивно відповідає актуальним духовним запитам багатьох українців. А тому вона є привабливою і корисною не лише для «традиційних» католиків польського чи угорського походження, а й для незалежних від їх впливу «стовідсоткових» українців. Як зазначає М. Кирюшко, «змінився етнічний склад віруючих (РКЦ в Україні. — О.Н.) Поляки у багатьох громадах вже не складають більшість. У них часто переважають українці, з'явилося чимало росіян. Зміни торкнулися також соціального складу віруючих, серед яких стало багато городян, студентів, наукової і мистецької інтелігенції. Все це є свідченням того, що римо-католицизм вже не можна розглядати як щось чуже українському народові»⁷.

Проблему самореалізації людей в лоні певної Церкви можна розглядати у двох аспектах: по-перше, вона стосується окремих віруючих як індивідів, по-друге — якоїсь частини національної спільноти. При всій неподільності цих двох «іпостасей» віруючих варто все-таки чітко розрізнати, з одного боку, комфортність індивідуальної приналежності особи до якоїсь Церкви, а з другого — духовні та культурні здобутки нації, здійснені в рамках чи під впливом певної релігійно-церковної традиції. У вітчизняному релігієзнавстві накопичено цінний досвід вивчення церковної історії через призму суспільного, сформульовано ознаки національної церкви. Однак сучасний релігійно-церковний розвиток України спонукає до корекції уявлень про націозберігаючі, а особливо — націотворчі функції церков. Сьогодні тривалість і поширеність конкретної релігійно-церковної традиції — необхідні, однак не достатні умови визнання її як однозначно національно конструктивної. Чи не важливішим нині є інший критерій. Йдеться про те, як члени тієї чи іншої церкви реалізують в її лоні свої особистісні духовні потреби, як церковна приналежність впливає на форму і зміст їх участі у наповненні і спрямуванні національного і культурного поступу країни?

Вивчення цієї проблематики стосовно українців, які є римо-католиками, ускладнене численними стереотипами сприйняття РКЦ. Їх перегляд потребує глибоких історіософських рефлексій. Адже донині чимало українців, зокрема з наукових кіл, схильні говорити про денационалізаційний вплив Римо-Католицької Церкви, не переобтяжуючи себе практичними спостереженнями. Аналогічно оцінюється і ретроспектива: у минулих століттях для українців обрати РКЦ означало денационалізуватися. Нині, безцензурно вивчаючи історію через призму її здобутків останнього десятиліття, з наведеним твердженням про денационалізацію українців римо-католиків можна погодитися лише тією мірою, якою українська культурна традиція під східнохристиянським духовним впливом була віддалена від загальноєвропейської культури. З поверненням України на європейський шлях розвитку ситуація докорінно змінилася.

За іронією долі, об'єктивними дослідниками питань самореалізації українців у Римо-Католицькій Церкві змогли стати церковно незаангажовані науковці — нащадки релігійно індіферентних вихованців секуляризованої УРСР. Релігієзнавці, апіорно не упереджені й

не настроєні ані «за», ані «проти» будь-якої з церков і не виховані в жодній з конфесійних традицій, виявилися відкритими до об'єктивних оцінок діяльності РКЦ з погляду її відповідності потребам сучасних українців. Гадаємо, саме в такому контексті доцільно вивчати проблему самовизначення українців у РКЦ.

Як же українські неофіти знаходять себе у цій Церкві? І чи не денаціоналізуються вони при цьому?

Там, де переважну більшість пастви костелу не становить мононаціональне ядро нетитульної нації, автохтонному національному контингенту надаються пріоритетні умови для літургій, занять прицерковних просвітницьких та інших організацій. В останніх робота ведеться, як правило, українською мовою. Так, у київському кафедральному костелі св. Олександра в будні дні україномовна літургія служиться у найзручнішу для пересічного віруючого — учня чи працюючого — вечірню годину (18 або 19), а польськомовна — вранці (7 чи 8 і 10). Найкомфортніший час віддається для українських служб і в неділю. У Свято-Микільському київському костелі щотижня відбувається дев'ять україномовних служб, чотири польські та дві російські. В усіх храмах основні ритуали святкових служб звучать українською.

При костелах і численних релігійних організаціях продається і розповсюджується дедалі більше книг українських авторів. Кращі, найпотрібніші сучасному читачеві праці закордонних авторів пропонуються в українському перекладі. Переважна більшість поширюваної в Україні преси РКЦ — теж україномовна.

Щоправда, у статтях подібних видань не завжди звучать слова «Україна», «українське», «національне» тощо. Зміст друкованих матеріалів (як і проповідей) приваблює скоріш не закличками, розповідями та дискусіями про відродження української духовності, а послідовно пропонованою духовною допомогою у роботі над собою. А така робота якраз і є основою відродження і розвитку духовності українців. Підкреслюємо — йдеться не про реанімацію та адаптування автентичної «української духовності» у нинішніх умовах, а про конструктивнішу практику актуалізації та розвитку духовності сучасних українських віруючих або тих, котрі шукають віри. Ця практика спрацьовує тому, що відповідає духовним потребам певної їх частини. Можна виділити елементи такої практики, властиві РКЦ більше, ніж іншим церквам і конфесіям в Україні:

— сучасна мова і стиль викладу;

— розгляд актуальних питань буття (від проблем повсякденного спілкування у родині до світоглядних, філософських рефлексій про сенс життя, покликання і смерті);

— доступність і практичне функціональне подання пізнавального матеріалу (наприклад, з Біблії, житій св. Отців вибираються лаконічні фрагменти, які особливо співзвучні сьогоднішнім проблемам віруючих, і коментар цих фрагментів спрямований на допомогу у розв'язанні останніх);

— порівняно спокійний виклад історичної та полемічної тематики;

— врахування українських духовних і культурних особливостей;

— розповідь про українські обрядові традиції не як про об'єкт відтворення, а як про джерело натхнення для сучасної духовної творчості;

— відкритість до ініціатив, заохочення і підтримка нових форм церковного життя, що пропонуються віруючими, в тому числі на основі українських духовних традицій (особливо це стосується прицерковної роботи, зокрема з дітьми та молоддю);

— демонстрація поваги до влади незалежної України, але без участі у «політичних іграх», без запобігання перед світською владою: її заходи підтримують, маючи на меті духовний розвиток України;

— цікаві сучасні приклади при розгляді (зокрема і через призму Святого Письма) тих чи інших проблем духовного життя;

— високий сучасний рівень богословських розмірковувань, часто сміливі, нестандартні пошукові розвідки;

— застосування кращих набутоків католицької та інших духовних практик, адаптованих в Україні (родинні курси, допомога вагітним, молодіжні семінари, табори, паломницькі подорожі тощо);

— сприйняття сучасного світу не як такого, що потонув у гріхах, а як поля для натхненної боговгодної праці людини — співтворця самого Господа, загальне оптимістичне ставлення до життя;

— конструктивна програма вдосконалення світу і особи; акцентація не на тому, як чинити не можна, а на тому, як потрібно і можливо (реально виконувані поради); осудження гріха, підкріплене різнобічними зусиллями щодо запобігання йому (спілкування з «персональним» духівником; цикл обов'язкових консультацій перед хрещенням, вінчанням; широка роз'яснювальна робота для молодих подружніх пар і батьків з допомогою педагогів і медиків тощо); апеляція до кращого в душі звичайної людини;

— широка диференціація роботи за різними соціальними, віковими, професійними і регіональними адресатами.

За усім цим професіоналізмом стоїть плідна тисячолітня традиція, яка успішно розвивається, послідовно модернізується, набуваючи соціальної активності.

Отже, те церковне життя, що його знаходять для себе українці — віруючі РКЦ, дає їм змогу не відчувати себе «другосортними католиками».

Залишається переконатися у тому, що вірні РКЦ не стають «несправжніми» українцями. Адже не одне століття багато наших співвітчизників звинувачувало РКЦ у денационалізації українців шляхом їх полонізації і латинізації. Однак нинішня мовна і культурна політика в усному і друкованому слові РКЦ в Україні засвідчує «українізацію» Церкви і заперечує її полонізацію. Щоправда, можна вважати елементом полонізації чималу кількість священників-поляків. Але ж треба враховувати, що, по-перше, велику частину віруючих РКЦ в Україні все ж становлять саме поляки. По-друге, РКЦ час від часу змінює місця служіння священників — передусім для збагачення їх досвіду в найрізноманітніших умовах і для запобігання спокусі особливої залюбленості у щось чи в когось на місці постійного перебування. По-третє, нині вже відбувається випуск навчальними духовними закладами Церкви в Україні вихованців, серед яких багато українців, і це найближчим часом має внести корекцію у національний склад кліру РКЦ.

І все-таки певні зміни у духовному житті українців-неофітів РКЦ відбуваються. Якщо називати їх латинізацією, то чим, власне, може бути в наш час латинізація для українців? Чи вона деукраїнізує? Полякам з їх історично спорідненими нам культурними архетипами латинізація не завадила, а навпаки, викристалізувала їх національну духовність, запобігла московському тискові. В цьому плані можна навести і переконливий приклад литовців. Час уже препарувати стереотип «латинізації». Ось як вона визначається у сучасному релігієзнавчому словнику: «Цим терміном у XVII—XIX століттях православні ортодокси, прибічники візантійської культури і церковних слов'янських традицій намагалися означити негативний вплив латинської культури, західнохристиянських традицій на слов'янські народи. Латинська культура в умовах вигасання значення в Україні візантійсько-української культури (XVI століття) притягувала провідні верстви українського народу. Латинська мова нарівні з грецькою і слов'янською була мовою освіти, науки. Міжцерковна боротьба (уніатів і православних після Берестейського Собору) часто супроводжувалась звинуваченнями в латинізації і спольщенні українців»⁸.

Повертаючись до сьогодення, нагадаємо, що в розділі 1 «Національні інтереси України в контексті розвитку світової цивілізації» Програми «Україна-2010» наголошується, **що в основу становлення відновленої української державності покладено повернення до європейських цінностей**. У цьому контексті побоювання впливу західнохристиянських традицій сприймаються як нонсенс. Адже ці традиції одухотворили європейську цивілізацію, реінтеграція в яку є абсолютно природною для українців — європейського народу. На користь останнього наведемо кілька аргументів.

Важливою християнською максимом, яка належить до культуротворчих у європейській цивілізації, стало гасло, виголошене святим Бенедиктом, що його католицька церква шанує як покровителя Європи: «Молися і працюй!». Це — своєрідна квінтесенція активного ставлення до життя і спасіння! Там, де цілі покоління виховувалися під авторитетом сформульованого святим Бенедиктом кредо, засвоїлося поняття про продуктивну творчу діяльність як норму для добропорядних християн. Як наслідок — там спостерігаємо успішніший розвиток суспільства, більше заможних людей, ефективніший соціальний захист, більше можливостей для вільного вибору особистістю своїх цілей, цінностей, шляхів самореалізації.

Але ж ще до святого Бенедикта, у «Повчанні дітям» Київський князь Володимир Мономах радив **молитися і працювати**, і також підкреслював, що милість Богу можна дістати добрими справами, а не затворництвом і голодуванням⁹. В «Ізборнику 1076 року» стверджується, що віра без натхненних нею справ мертва, що такі справи — правдивий шлях для спасіння, а благочесний не той, хто проводить час у постах і молитвах, а той, хто добродієльний і робить добро ближньому¹⁰.

Лише з посиленням реального впливу візантійських наставників, тобто з XII—XIII ст., у самотньому київському християнстві з'являються протилежні мотиви. У писемних працях представників візантійської школи започатковуються сльозні «страждання за душею» та зневага до мирського¹¹. Пропагується крайній аскетизм, пропонується умертвляти плоть, щоб наблизитися до неземних чистих істот, цінуються не діяльна любов і боговгодна праця, а послушенство і приниження. Відповідно, життєвими гаслами проголошується не конструктивне «любити і творити», не «молитись і працювати», а «убоятися й утриматися».

Хоч ці непродуктивні елементи, привнесені провізантійськими речниками, і були присутні у християнських уявленнях українців кількох наступних століть, але так і залишалися малозрозумілими і практично неприйнятними для широкого загалу українських християн

— людей чутливих, але й практичних і дотепних, скоріш господарів-прагматиків і раціоналістів, ніж містиків-споглядальників. Не випадково, опинившись під впливом східнохристиянської церковної традиції, українці залишилися здебільшого в європейській культурній традиції — традиції народів працьовитих і хазяйновитих, життєлюбних та волелюбних. І логічно, що саме в українській християнській історії відомі перманентні змагання за християнську орієнтацію (Схід — Захід), лише в Україні існують дві співмірні за кількістю визнавців церковні традиції — православна та католицька.

Ще одним аргументом на користь тези про марність побоювань деукраїнізації через прилучення до католицьких традицій є весь шлях Української Греко-Католицької Церкви. Історія не лише довела стратегічну помилковість звинувачень її у латинізації (денаціоналізації) українців, а й засвідчила, що саме з'єдинена з Римом українська церква з часом стала справді українською і виховала найактивніших і послідовних патріотів-державників останніх століть.

На думку Папи Івана Павла II, той, хто хоче бути повнокровним членом європейської цивілізації, має набути тих духовних коренів, з яких виросла Європа ¹².

Отже, нинішня тенденція духовного самовизначення деяких українців у РКЦ має як історичне підґрунтя, так і сучасну основу ідейного чи ідеологічного характеру — привабливість сьогоднішнього католицизму з його енергійним аджорнаментом і дієвою інкультурацією для конфесійно незаангажованих і раціонально мислячих українців. Цей феномен є об'єктивно корисним для духовних і націодержавних інтересів українців. Адже у лоні РКЦ реалізується для них шанс бути співучасниками та співтворцями християнської конфесії, духовно їм не чужої, конфесії, яка активно оновлюється, розвивається згідно з викликами часу, потребами своїх вірних. А це сприяє реінтеграції українців у природне для них європейське коло народів, вихованих у західнохристиянській культурній традиції.

В умовах історично поліконфесійної, а нині секуляризованої України феномен українців у Римо-Католицькій Церкві постає як один з можливих шляхів їхнього духовного становлення і розвитку.

Отже, не варто турбуватися з приводу можливих змін на духовному полі України внаслідок візиту Папи Римського. У будь-якому разі вони стануться на краще — чи буде це збільшення припливу українців у РКЦ, чи інтенсифікація духовної праці над собою наших співвітчизників, чи навіть утвердження декого у своєму неприйнятті пропагованих Папою духовних цінностей. Адже останнє теж корисно як прискорення адекватного духовного самовизначення багатьох українців. Принаймні кожен сьогодні може оцінити переваги вільного духовного вибору.

© НЕДАВНЯ Ольга Володимирівна. Кандидат філософських наук. Науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України (Київ). 2001.

---

¹ [\[до тексту\]](#) Стоцький Я. Релігійна ситуація в Україні: проблеми і тенденції розвитку (1988—1998 рр.). — Тернопіль: — С. 52, 90.

² [\[до тексту\]](#) Там само. — С. 71.

³ [\[до тексту\]](#) Колодний А. Проблеми і перспективи християнства ХХІ ст. // Християнство: контекст світової історії і культури. Наук. збірник. — Київ, 2000. — С. 54.

⁴ [\[до тексту\]](#) Віра і розум. Енцикліка Fides et Ratio Святішого Отця Івана Павла ІІ до єпископів Католицької Церкви про співвідношення віри і розуму. — К. — Львів: Кайрос, 2000. — С. 103—104.

⁵ [\[до тексту\]](#) «Світло Сходу». Апостольський лист Римського Архієрея Івана Павла ІІ. — Жовква: Місіонер, б.р.

⁶ [\[до тексту\]](#) А.Колодний. Проблеми і перспективи християнства ХХІ століття... — С. 55—56.

⁷ [\[до тексту\]](#) М. Кирюшко. Римо-католицизм і проблема європейського вибору України // Християнство: контекст світової історії і культури. Наук. збірник.— Київ, 2000. — С. 223.

⁸ [\[до тексту\]](#) Релігієзнавчий словник / За редакцією проф. А.Колодного і Б. Лобовика. — К., 1996. — С. 177.

⁹ [\[до тексту\]](#) Владимир Мономах. Поученія // Літопис руський. — К., 1989. — С. 401, 456.

¹⁰ [\[до тексту\]](#) Изборник 1076 года. — М., 1965. — С. 151, 210.

¹¹ [\[до тексту\]](#) Житие Феодосия Печерского // Памятники литературы Древней Руси: XII век. — М., 1980; Слово Святого Феодосия // Златоструй. Древняя Русь X—XIII веков. — М., 1990; Послание митрополита Никифора о латинах // Макарий (Булгаков), митрополит Московский и Коломенский. История Русской Церкви: В 7 кн. — М., 1995. — Кн.2.

¹² [\[до тексту\]](#) Выступление Папы перед дипломатическим корпусом, аккредитованным при Святом Престоле. — С.315.